

Motion till riksdagen 2005/06:Sf285

av Per Bill (m)

Den studiesociala situationen för postdoktorer

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om behovet av en översyn av postdoktorers studiesociala förhållanden.

240-dagars villkoret och post-doc

Det s.k. 240-dagars villkoret är ett stort problem för unga människor som önskar göra så kallad *post-doc* efter avlagd doktorsexamen. Med postdoktoral forskning, s.k. *post-doc*, menas nyblivna doktorer som vill skaffa sig mer forskningserfarenhet för att kunna bli självständig forskare. Vanligen gör man sin *post-doc* vid ett utländskt universitet eller forskningsinstitut. *Post-doc* finansieras ofta med stipendier, och dessa är inte sjukpenninggrundande. *Post-doc* som är anställda inom EU-ESS-området kan lägga samman arbetsdagar utomlands och i Sverige för att komma upp i de 240 dagarna med sjukpenninggrundande inkomst. Detta gäller dock inte om man har en anställning utanför EU-ESS-området – exempelvis i USA, som åtminstone för naturvetare och medicinare är ett av de främst målen. Då står man inför samma problem som med stipendiefinansiering.

Medianålder för disputation ligger i dag vid 35–36 år, 32 år för naturvetare enligt Högskoleverket, alltså i de barnafödande åren. 240-dagars villkoret gör dock att många, främst kvinnor, drar sig för att göra *post-doc*, vare sig det är i Sverige eller utomlands. Regeln innebär ju i princip att man inte vågar bli gravid förrän man återvänt till en anställning i Sverige och blivit sjukpenningförsäkrad på nytt. Mamman måste ju både för barnets och sin egen skull för det mesta vara hemma den första tiden, och 120 kronor om dagen är sannerligen inte mycket att leva på, särskilt inte för den som är i 35-årsåldern och som akademiker ofta bor i en dyr storstad. Riksskatteverket skriver i sin analys att ”... försäkringens intention är att skydda från inkomstbortfall i samband med

Fel! Okänt namn på

att barnet vårdas”. Denna intention omfattar alltså inte unga människor som vill kombinera forskningskarriär och familj. 240-dagarsvillkoret gör att många väljer barn framför *post-doc*, och därmed ett steg åt sidan på en akademiska karriärvägen, därför att det inom några år är för sent för barn. Fertiliteten sjunker med åldern inte bara hos kvinnor utan även hos män.

Övriga delar av socialförsäkringen

Den svenska socialförsäkringen innehåller delar som är bostadsbaserade och andra delar som arbetsbaserade. Nedan följer en genomgång av de arbetsbaserade förmånerna och deras respektive ”kvalificeringstider”:

- Havandeskapspenning (ingen kvalificeringstid).
- Föräldrapenning över garantinivån (försäkrad för en sjukpenning som är högre än ett belopp om 60 kronor i minst 240 dagar i följd närmast före barnets födelse).
- Tillfällig föräldrapenning (ingen kvalificeringstid).
- Inkomstgrundad ålderspension (grundar sig på ackumulerad inkomst).
- Tilläggs pension i form av förtids- och efterlevandepension.
- Folkpension i form av förtids- och efterlevandepension (grundar sig på hur länge man varit bosatt i Sverige alternativt hur många år med ATP-poäng man har).
- Sjukpenning (anställd för minst en månad eller har arbetat sammanhängande minst 14 dagar har rätt till sjuklön, därefter sjukpenning. Icke anställda har rätt till sjukpenning.)
- Rehabilitering och rehabiliteringsersättning (ingen kvalificeringstid).
- Arbetskadeersättning (ingen kvalificeringstid).
- Närståendepenning (ingen kvalificeringstid).

Förutom pensionen är föräldrapenning över garantinivå den del av de arbetsbaserade förmånerna i socialförsäkringssystemet som har en lång ”kvalificeringstid”. Som *post-doc* kan man försöka att kompensera pensionsbortfall genom en privat pensionsförsäkring, men någon liknande möjlighet finns inte för föräldrapenning. Alternativet är att antingen försöka spara ihop pengar av sin doktorandlön och sitt *post-doc*-stipendium eller att drastiskt minska sina utgifter, vilket ofta betyder att man inte kan bo i en större stad där arbeten för akademiker finns eller söka försörjningsstöd.

Det finns i dag ett antal situationer då man behåller sin sjukpenninggrundande inkomst när man inte arbetar men är

- arbetslös och anmäld till arbetsförmedlingen,
- studerar och finansierar studierna med exempelvis studielån eller studiebidrag,
- avbryter eller minskar förvärvsarbete under senare delen av graviditeten eller vårdar barn som är under ett år eller gör ett tillfälligt avbrott i yrkeslivet (kortare än tre månader).

En student eller doktorand som tidigare har arbetat och som får barn kan alltså få föräldrapenning över garantinivå men inte den som sedan fortsätter till *post-doc*.

Det finns dessutom redan i dag särskilda regler för föräldrapenning för biståndsarbetare. Sverige borde ta till vara på dem som tar hem akademiska kunskaper till Sverige och på så sätt ökar landets välstånd och ger en möjlighet till ökad trygghet.

Jämställdhet

Mammor tar i dag fortfarande ut den klart största delen av föräldraledigheten, till stor del beroende på att kvinnor generellt har lägre inkomst än män. En utförsäkrad pappa som bara får 120 kronor per dag torde inte stanna hemma med barnet. Det är dessutom inte ovanligt att båda föräldrarna tappat den sjukpenninggrundande inkomsten under en gemensam utlandsvistelse. Kvinnor är fortfarande i klar minoritet inom de högre tjänsterna inom universitetsvärlden såsom forskningsassistenter, lektorer, forskare och inte minst professorer. Detta gäller särskilt inom medicin och naturvetenskap, de två områden där *post-doc*-systemet är mest etablerat. Högskoleverket lyfter i sin årsrapport 2002 fram att ökad rörlighet inom akademin ses som något positivt. I exempelvis Storbritannien och USA tas det i stort sett för givet att man byter universitet under sin utbildning och karriär. Där kan man dock flytta inom landet eftersom antalet universitet eller andra forskningsanstalter är så pass stort. Sverige är för litet för ett sådant system. Svenskar som disputerat på hemmaplan måste åka utomlands för att få sig något nytt till livs. 240-dagarsvillkoret sätter käppar i det hjulet.

Den ”lösning” som man hittills har använt i Sverige för kvinnor är att tillätta särskilda tjänster som är öppna bara för dem. Men faktum kvarstår, oavsett vad man tycker om kvotering, att få nya erfarenheter inom ett annat utbildningssystem är oftast mer meriterande än att få en forskningstjänst eller forskningsassistenttjänst vid det egna universitetet.

Möjliga vägar att komma till rätta med problemen

En modell som bör undersökas är att under tiden som *post-doc* får personen behålla den sjukpenninggrundande inkomst han eller hon haft tidigare, på samma sätt som gäller för exempelvis arbetslösa och studerande. Akademikernas erkända arbetslöshetskassa har sedan 28 maj 2002 gjort en sådan ändring i sina regler, där studier är överhoppningsbar tid och *post-doc*-stipendier nu jämställts med studier.

Om man vill ha någon form av begränsning kan man t.ex. sätta en övre tidsgräns på två år. *Post-doc* är man som regel i ett till två år. Detta skulle i så

Fel! Okänt namn på

fall medföra att även de som haft *post-doc*-anställning utanför EU-ESS-länderna får behålla sin sjukpenninggrundande inkomst.

Ett ytterligare stort steg framåt för att främja kombinationen forskningsutbildning och familj vore att ändra reglerna så att man även får behålla sin sjukpenninggrundande inkomst under den tid man doktorerar men lever på stipendier eller saknar försörjning, vilket många fortfarande gör. För dessa doktorander gäller ju i stort sett den samma argumentation som för *post-doc*. Som tidigare påpekats här har ju redan idag studenter som lever på studielån eller studiebidrag kvar sin sjukpenninggrundande inkomst.

Kostnader

Högskoleverket anger i sin doktorandhandbok att cirka en fjärdedel av alla som disputerar gör *post-doc*. I så fall skulle det enligt 2001 års siffror röra sig om ungefär 600 personer årligen. Ytterligare några hundra personer tillkommer om man ändrar reglerna även för doktorander som lever på stipendier eller saknar försörjning. Av dessa är det ju långt ifrån alla som får barn under sin doktorandtid respektive sin vistelse utomlands eller inom ett år efter densamma. Det är således inte många personer det rör sig om, så kostnaden för statskassan är mycket ringa. Dessutom berör ju förslaget bara de *post-doc* som kommer tillbaka till Sverige med sina nyvunna kunskaper i bagaget. Att låta *post-doc* och även doktorander behålla sin tidigare sjukpenninggrundande inkomst är dock en mycket viktig signal till att det ska kunna gå att kombinera en forskningskarriär med familj – inte minst för kvinnor.

Stockholm den 2 oktober 2005

Per Bill (m)